Conversa amb Víctor Català

L'any 1873 a L'Escala, ran de la mar empordanesa, mirall de la llum, va nèixer Víctor Català. Aleshores era només Catarina Albert. La seva infantesa va lliscar en la penombra de la gran casa antiga dels seus pares. «A penes veia el mar», ens diu la il·lustre escriptora, «això que des de les nostres finestres s'albirava ben a la vora». La minyoneta s'avesà, doncs, de seguida a tractar amb gest més íntim les tenebres de les estances closes que no pas les randes d'escuma o l'alenada tèbia dels camps. L'àvia i la mare, malaltes o delicades, alternativament, exigien silenci, repòs i llargues vetlles. És en aquestes hores nocturnes passades vora el llit del malalt, quan la sòn venia com una amenaça, que Víctor Català escriu les seves primeres visions novel·lesques.

«En realitat, el meu primer escrit — s'apressa a dir-nos la gran imaginadora – pertany a la meva més tendra infantesa. Jo devia tenir set o vuit anys. Vàrem fer, amb els meus pares i germans, una excursió que em va colpir. Tant, que amb una quarteta vaig voler expressar les meves sensacions : els tres primers versos nasqueren amb penes i fatigues, però de cap manera no se m'acudí el vers final. La quarteta frustrada era feta en espanyol. En català no vaig escriure fins als catorze o quinze anys. D'aquesta època són alguns dels meus «Drames rurals». Escrivia per distreure'm. En la meva vida de monja i de finestrons tancats, en una vila on no hi havia ni professor de piano, les estones que dedicava a la literatura eren el meu únic esplai. No m'agradava brodar. Caminava poc. Gairebé no conec cap paisatge.»

El primer llibre. - El pseudònim

—L'any 1900 vaig publicar el primer llibre : un recull de versos, titulat «El cant dels mesos». La meva àvia havia mort l'any 99, i en l'estiu següent, per raó del dol, encara sortíem menys que mai de casa. Un matrimoni amic nostre, però, va venir a fer-nos companyia. Un dia, estava jo escrivint, va acostar-se'm la senyora. Em preguntà què feia. Eren els «Cants dels mesos». Els hi vaig llegir, va mostrar-hi complaença. Va demanar-me'ls, no els hi vaig refusar. I al cap d'un mes de ser fora, la senyora va escriure'm: «Tinc imprès el seu llibre, no em faci llençar els diners. Digui'm quin nom d'autor vol que hi posi, si té inconvenient a donar el seu.» I tal, si hi tenia inconvenient! Mai a la vida no hauria signat res amb nom de dona. Jo, aleshores, treballava en una novel·la, que no he acabat encara, el protagonista de la qual es deia Víctor Català. Vaig refugiar-me en aquest nom. Heu's ací l'origen del meu pseudònim.

L'art i la moral

—Em proposava de no descobrir mai la meva personalitat. A Olot vaig haver de trencar la consigna, però. Vaig enviar a un Certàmen que es celebrà en aquella ciutat, un monòleg. Fou premiat. Hi hagué unes discussions fantàstiques, es veu, sobre qui era l'autor del treball. Sembla que es tractava d'un monòleg atrevit. Jo no me n'adonava. Quan van saber que l'autor era una dona, l'escàndol va ser més gros. No trobaven correcte que jo contés la història d'un infanticidi. I, no obstant, és que pot tenir límits l'obra de l'artista? No crec que unes normes morals puguin frenar-la. Crec elemental advocar per la independència de l'art. Gràcies a aquesta independència he pogut ser fidel a la meva vocació, que tothom hauria volgut intervenir. No reconec altra norma que la del bon gust, ni altra immoralitat que la de la inutilitat. L'obra mal feta és, per això mateix, també, l'obra immoral.

El bon gust, que de molt joveneta va menar-me a fruir les pàgines saborosíssimes de «La Celestina», per exemple, m'ha fet rebutjar sempre, àdhuc com a lectora, les produccions suspectes.

La vida ombrívola

—S'ha insistit moltes vegades a senyalar el pessimisme com a tret dominant de la meva literatura. Ja en els meus primers llibres semblava, als ulls de molts, que jo cerqués les nafres de la vida, per furgar en elles i endanyar-les, amb una morbositat quasi anarquitzant. I, n'estic segura, mai no ha estat aquest el meu intent. El meu credo artístic és l'eclecticisme desenfrenat. Per això refuso els dogmes de les escoles literàries. Em semblen pures fórmules arbitràries, on els homes voldrien encabir la proteica realitat de la vida. I la vida vessa i escapa dels motllos. Aquest és el defecte de Zola : la insuficiència de la seva fórmula naturalista i, com a derivació de la fidelitat a aquesta fórmula, la seva actitud de *poseur*.

Jo estimo la vida tal com és : dolça i amarga, clara i ombrívola. Tota voldria abastar-la, però quina culpa tinc si són les tintes negres les que més impressionen la meva retina? He de seguir o no la meva vocació?

El meu segon llibre, «Quatre monòlegs», inicia el cicle «ombrívol». Van dir que es tractava d'una imitació guimeraniana. És possible. Era a començaments de segle, Guimerà era l'ídol de les joventuts. «Drames rurals», publicats primer en fulletó i després en volum per la revista «Joventut», fressa encara més el camí ple de fantasmes dolorosos.

Eren, de vegades, en efecte, fantasmes, els meus personatges. Però fantasmes vius, que jo havia creat i mogut i que a la fi havien adquirit una ànima i una voluntat independents de la meva, externes a la meva espiritualitat. Ja no podia respondre dels seus actes, ja no m'era lícit de «fer acabar» al meu gust una novel·la. Les meves criatures imaginàries eren tan vives com les que havia tret de la realitat quotidiana. La història d'«Idil·li xoroc», per exemple, és verídica, i molt atenuada! La de «Parricidi» és pura fantasia. Però els personatges de totes dues narracions se m'imposaven amb vigorosa voluntat, situats en un mateix pla. Jo, en escriure, no feia sinó traduïr una sola realitat transformada o forjada en el món de la meva fantasia. Voler desfigurar aquesta realitat fóra traïr la meva vocació.

Així degueren comprendre-ho Torres i Bages i Maragall. El bisbe Torres va donar-me la raó, contra un capellà de molta cultura, però de mal geni i intolerant. Aquest capellà va fer-me dir una vegada que rectifiqués la meva manera d'escriure, que jo podia ser un bon predicador i en canvi estava en perill de ser excomunicada. Vaig contestar-li en una llarga carta (que el missatger del meu contradictor no es va atrevir a cursar, per por de ferir massa el mal geni del destinatari) dient que entre Déu i mossèn X... triava Déu,

VÍCTOR CATALA

i que jo seria conseqüent amb el temperament literari que Déu m'havia donat. Vaig tenir la satisfacció que el bisbe Torres aprovés la meva resposta. A la Cambra del Bisbe, de la Gleva, va veure un dia un escampall de paper escrit. Eren les cartes on es contenia aquella disputa. El missatger de mossèn X... les hi havia deixat. El bisbe va llegir-les i va dir, si fa no fa : «Digui de part meva, a aquest autor, que no es deixi tòrcer.»

Maragall va dir-me en una altra ocasió : «No faci cas de la gent. Expolsi el cap i canti. Només l'artista té la intuïció de la seva obra.»

Història de "Solitud"

—Els de «Joventut» van demanar-me un altre llibre. «Què preferiu? —vaig dir a Lluís Via— contes o novel·la?» Es decantà per la novel·la. M'hi vaig comprometre, em semblava que en un parell de mesos en sortiria. Jo aleshores escrivia de pressa, no pas com ara. Però totjust arribada a L'Escala, amb ganes de posar mans a l'obra, cau malalta la meva àvia i, poques setmanes després, de l'esforç de vetllar-la, la meva mare. En mig d'aquest tragí, a batzegades, neix «Solitud».

Tothom m'havia dit que concentrava massa, que els meus «Drames rurals», per exemple, eren gairebé guinyolescs. En efecte, jo no em distreia gens de l'acció dels personatges que imaginava. Anaven a la seva, i prou. Prescindia de tot l'accessori. Al marge del camí que duia al desenllaç no m'aturava a collir-hi floretes. Doncs bé, en posar-me a escriure «Solitud» vaig pensar a amplificar un «drama rural». Vaig exposar amb més minuciositat els temperaments de les figures i vaig fer entrar en la narració el paisatge. Quin? Tothom ha reconegut en la muntanya on es desenrotlla l'acció de «Solitud» la muntanya de Santa Catarina, que es dreça, pàl·lida, entre L'Escala i Torroella. S'hi acosten. No és ben bé la mateixa, vaig procurar desfigurar-la una mica, però així i tot vaig servir-me de molts dels seus elements. No obstant, només hi havia pujat una vegada : un dia, pel meu Sant. Vaig enfilar-me pels mateixos aspres camins que seguirien la Mila i En Maties. Vaig respirar l'ambient que havia de plasmar-los.

A casa, quan podia, a tota pressa, anava escrivint la narració. Cada setmana sortien cap a Barcelona uns quants fulls de paper de barba, escrits de vegades amb llapis i sempre a correcuita. Quants cops no havia pogut ni repassar-los! I així anava publicant-se, en fulletons, a la revista d'En Via, la meva «Solitud». Vaig esmerçar-hi dos anys. Quan va estar llesta aparegué en volum. Volia posar-hi un prefaci tan ple de disculpes i de vergonya que En Via

el rebutjà. Però el meu pudor literari era tan invencible que no vaig llegir «Solitud» fins que Marcel Robin la traduí al francès i vaig haver de cotejar la traducció amb l'original.

Novel·la fotogràfica

—«Solitud» és una novel·la d'imaginació. Però calculi la meva sorpresa quan varen dir-me que havia retratat l'ermità de Santa Catarina. Aquest pobre home era també un anormal, havia estat casat sense voler-ho ni poder, li havia fugit la dona, què sé jo! Tothom sabia la seva història, jo no. Quin greu me va saber l'estranya coincidència! A mi no m'agrada de retratar ningú. M'ho veda, no la moral, sinó el bon gust. Una novel·la com el «Jo!» de Bertrana, que respecto, no l'escriuria mai. No obstant, la novel·la catalana té precedents il·lustres d'aquesta mena. No sempre han estat igualment acollits pels «fotografiats». Diu que la gent dels «Sots feréstecs» no havia quedat gens agraïda a En Caselles. Li portaven un odi! En canvi els models de «La tragèdia de cal Pere Llarg» de Girbal, sembla que n'estan contents. Això que no n'ha fet pas una pintura idíl·lica. En Girbal és un escriptor vigorós, que no ha donat encara tot el que pot. Aquella figura de dona que mou en «La tragèdia de cal Pere Llarg» revela en el novel·lista una audàcia i una puixança prodigioses.

Ruralisme

—L'èxit de «Solitud» ho va ser del ruralisme. Fins aleshores cap autor no s'havia abocat, que jo sàpiga, a estudiar la humanitat elemental que viu en el camp i en la muntanya. Es feien novel·les de pagesos, a base de tipus convencionals que es distingien només per llur indumentària. Jo vaig ser sincera, fidel a fer viure unes ànimes primitives. Res més.

El «Llibre blanc»

—Al mateix temps que «Solitud» vaig publicar el recull de poemes «Llibre blanc». Els versos són una diversió de la qual no he volgut estar-me. Ja sé que no sóc poeta.

Els Jocs Florals. - Vells i joves

—Però estimo la poesia. I estimo els Jocs Florals. Tot el nostre renaixement literari va lligat a aquesta institució, plena, encara, d'eficàcia. Estic orgullosa d'haver presidit els Jocs de l'any 17 i d'haver obtingut, en altres convocatòries, algun premi. Recordo que varen obtenir distinció dos capítols d'aquella novel·la de la qual Víctor Català és protagonista. I van donar un accèsit al meu poema «Cavalls del port».

A l'entorn dels Jocs s'ha replantejat l'enfadosa qüestió de l'hostilitat entre vells i joves. És una hostilitat absurda. Els vells han de veure en els joves llurs seguidors, llur ufanosa herència. Els joves han de respectar el llevat de què són fets. Ve't aquí tot.

Altrament els Jocs Florals, sobretot en les petites poblacions, han tingut la virtut de revelar al poble un tresor que no coneixia. El cant del poeta desperta coses mig ocultes, fereix cordes que sense ell no haurien vibrat. No matem els Jocs Florals, per Déu, encara!

Les capelles literàries

—Els Jocs Florals substituïen, en certa manera, les capelles literàries. Els solitaris eren posats en contacte amb el públic, la poesia esdevenia un patrimoni social. Les capelles, en canvi, fan més mal que bé. Esporugueixen i encarrilen massa les noves valors que les integren. Serveixen, és clar, per incubar l'escriptor novell. Però no li donaran cap qualitat que no tingui. Si és nial, com diem a l'Empordà, és perdut. Si té ales ja volarà tot sol, no cal pas que s'arredossi a la penombra protectora de les capelles literàries.

Maragall

—Jo sóc partidària de l'isolament. He viscut sempre apartada del medis literaris. Així i tot he cultivat alguna noble amistat. Com la de Maragall.

Només havíem parlat una vegada, però ens havíem escrit molt. Quin home! Quin artista tan pur! La seva obra m'ha emocionat

sempre. Obrir un llibre seu, a l'atzar, i llegir les seves paraules em fa una impressió inefable.

Maragall i jo érem ben distints. El seu horror a la violència, per exemple, ens separava. Jo accepto la violència, ell l'eliminava aristocràticament. Però, poeta auri com era, tocava sempre el viu, encertava la deu abeuradora dels immortals. Tot el que Maragall veia es transformava. Així, en la vida familiar ell era «El Pare», i al seu costat «La Mare», «Els fills», «La llar», esdevenien poètiques abstraccions de les persones i coses concretes. Maragall tenia un esperit sacerdotal i rústic, greu.

Recordo que amb una de les seves cartes va incloure-m'hi el seu poema «Les roses franques». L'acabava d'escriure. Vaig agrair-li molt aquesta delicadesa. Més tard, quan la poesia es publicà en volum, en recordar-li jo que n'havia estat un dels primers lectors, va dir-me: «Si ho hagués tingut present, l'hauria servada inèdita».

Les nostres cartes eren una contínua disputa sobre temes d'estètica literària. Ell era depurat i jo turbulent. Això el feria. En el fons jo era una derivació de la seva doctrina. Una mena d'última conseqüència davant la qual ell reculava. Es declarava enamorat de tot, però no n'era. De mi l'esfereïa el que en deia la meva «pietat oriental», que és, sembla, una pietat que no plany el dolor.

Guimerà

— Una altra de les meves amistats literàries fou Guimerà. Hi havia parlat algunes vegades i el respectava molt. Era bondadós i infantívol. Un dia, per encàrrec de la meva germana, li vaig demanar que em signés els volums de les seves obres completes. Aquests llibres fan un munt considerable, no? Doncs, el propi senyor Guimerà, vellet, acompanyat de la minyona de l'Aldavert, va comparèixer a casa traginant els llibres. Era senzill, senzill.

La darrera vegada que vaig veure'l, en vida, fou en el banquet del Pen Club. Després de mort, amb la meva mare — que té 83 anys — anàrem a contemplar les seves despulles, i formàrem en el seguici, fins al cementiri. Ben a despit meu, la llaçada que lligà les meves flors d'ofrena, era blanca. Però hi vaig fer escriure aquests versos:

Oh, noble ànima encelada,
tenyeix aquesta llaçada
dels colors més del teu grat
i amb ells amortallada
entra a la suprema estada,
ceu de l'immortalitat.

Un gabinet de lectura

— De molt joveneta vaig començar a admirar l'autor de «Mar i Cel». A casa, per estimular les minyones, cosidores, etc., i fer que s'afanyessin en el treball, els prometia, com a premi, estones de lectura. I els llegia, sobretot, coses d'En Guimerà, que els agradaven molt. Jo declamava d'una manera teatral, fent una veu aspra quan simulava el parlar d'un home i veu manyaga quan parlava un infant. Així colpia més l'atenció del meu auditori.

Fou en aquest elemental gabinet de lectura on donava a conèixer, abans d'editar-les, les meves obres. Ho feia sense comptar amb el precedent de Molière. El cert és, però, que l'opinió de les minyones i les cosidores — gairebé sempre favorable — m'orientava molt.

"Un film". - Altres llibres en projecte

— «Un film» havia de ser un conte per «Catalana», la revista del senyor Matheu. Sense jo escarrassar-m'hi, es va anar fent llarg, tant, que aviat vaig tenir consciència que podria brollar-ne una novel·la. L'argument d'«Un film» és absolutament imaginari, llevat del punt de partida que és real: un fet vell, que havia sentit contar ara fa vint-i-cinc anys i que va semblar-me suggestiu. El llibre s'ha anat fent bocí a bocí, com tots els meus, però es diferencia dels altres en què hi recullo tota mena d'adherències, que no sacrifico a l'acció principal.

Amb «Un film» voldria reincorporar-me, després d'una pila d'anys de silenci, al moviment literari català. Tinc, inèdits, a més a més, un llibre de versos i un recull de treballs en prosa titulat «Mosaic». I penso enllestir un dia o altre una novel·la començada que ha de dir-se «Tragèdia de Dama Nisa», la protagonista de la qual és una rossellonesa que es casa aquí.

La renaixença d'ara

— Som en un veritable moment de renaixença. Hi ha, a Catalunya, una gran diversitat de temperaments en eclosió, una riquesa que crec incomparable. En aquesta diversitat rica baso les meves millors esperances.

Comença de collir-se el fruit del vuitcents. És un segle que cal no menysprear. La novel·la catalana és, encara, un gènere vuitcentista. Qui ha respost a la crida de J. M. de Sagarra, sinó els autors madurs: Santamaria, Bertrana, Coromines?

El vuitcents és el pare de la renaixença d'ara. Un esperit de llibertat va informar el nostre pensament i ens va fer sentir l'impuls romàntic de saltar totes les tanques i d'anul·lar tota trava. L'esforç no va ser pas fàcil. La primera renaixença va ser «el temps del llenyater». No hi havia públic, ni crítica ni a penes autors. Els escriptors eren uns herois isolats que anaven donant cops de destral per aquí i per allà, aterrant malesa. Avui el camí és més planer. Els escriptors d'ara poden fer de senyor. Quina joia, poder constatar la finor d'alguns estils contemporanis! Nosaltres érem cantelluts, però no ens sap greu de reconèixer-ho: el patrimoni literari català s'haurà nodrit, al capdavall, també una mica, amb el nostre coratge aspre de llenyaters.

TOMAS GARCÉS